

A kötet legszebb darabjai a *vallomásversek* és a megkapó ritmusú lírai miniatűrök (*Egyedül az éjben, Lehetnék...: Az orgona meghalt stb.*), nagyon kár, hogy képeik színvonalban gyakran egyenetlenek: meg-megtörténik, hogy — leginkább az utolsó strófáknál — váratlanul leesik a vers. Erényeik közé tartozik viszont, hogy bennük legközvetlenebb a költő hangja. Megható őszinteséggel szól soraikban az életről. Így a legtöbbjük nem más, mint tömör önjellemzés:

*Baromi sor. Oktalan végzet,
ős, durva, vak ösztön
szelid és látó hittel —
ó, de páratlan módon
vertél meg engem, Isten...
(Lehetnék...)*

Hangsúlyoztuk már, hogy Zákány akkor is a világra figyel, amikor a saját magányát énekl meg. Érdeklődésének tárgyai kollektív és egyedi pszichikai vonások, de nem konkrét formájukban, hanem clyan kategóriákra kivétítve, mint múlt és jövő, háború és béke, fegyver—pénz és becsület. Legmélyebb érzéseit — amelyek egyetemes emberi értelmet nyernek jelentőségükben — koldusok, betegek és öregek váltják ki. Hadd idézzük a címadó vers egyik kedves képét:

*A vas nem kenyér
és nem is kalács,
amelyben koldus gyerek
lelke alszik lopva,
röpke idején az éjnek...*

A kötet végén *hosszúversek sora* kapott helyet. A hosszúvers az elmúlt néhány évtizedben vált olyan önálló műfajjá Radnóti Miklós, Juhász Ferenc és Nagy László költészetében, mint például az elbeszélő költemény volt majd egy évszázaddal korábban Aranyánál. A különbség köztük, hogy amíg ott az epika túlsúlyát vagy tiszta minőségét láttuk, itt a líra dominál, társulva valami rejtett gondolatisággal. A hosszúvers jellemző sajátja a monumentalításra való törekvés és az aprólékos érzelemfestés. E tulajdonságai alkalmassá teszik a differenciált problémamegoldásra. Ma már igen gyakran találkozunk vele a folyóiratokban is.

A vas nem kenyér nagyobb lélegzetvételű költeményeire azonban nem minden szempontból illik a hosszúvers meghatározás. Ezek ugyanis nélkülözik annak bonyolult arányrendszerét, és csak szűk témakört ölelnek fel. Odautaló rokonságuk mégis erős. Közülük a legjobbak (*Erősebb a kinnál, Küldetés és ítélet, Hajnalban a fának nincsen árnya, Ballada Jóbról, Hányadán vagyunk?*) az említett vallomásversekkel egyenértékűek, habár egy felsorolásban még mindig csak azok után következzenek.

Végezetül leszögezhetjük: új könyvével ismételten bizonyította Zákány Antal, hogy nemzedékének kiemelkedő költői közé tartozik. Költészete ma is izgalmas színfoltját jelenti irodalmunknak.

CSORDÁS MIHÁLY

KÉSDOBÁLÁS

A fenti cím nem a verseskötetre vonatkozik, sokkal inkább e sorok írójának alkalmi mádszerére. Adódik ez abból a sajátos helyzetből, hogy nem ismeri Zákány Antal korábbi könyveit. Így kiszolgáltatott céltáblát kapott önnön gondolatainak. Majdnem bizonyos tehát, hogy nem talál a cél közepébe, de minden-

• képpen tisztességesen körüldobálja. Mégis, e bevezető nem magyarázkodás, hanem útmutatás, idegenvezetés. Amúgy is kérdés, ki a jó kritikus. Aki a már jól kiértelt véleményével közeledik az ismeretlen műhöz s mögötte a költőhöz, vagy aki nyers lélekkel, a teljes befogadásra készen várja a hatást. Azt hiszem, az utóbbi elméleti kérdés, mert lehetetlen. Vállalnunk kell magunkat, vállalnunk kell mellédobásainkat. S hogy a hasonlatnál maradjak, jobb is, ha az embert csak körüldobáljuk, jobb is, ha a kés szándékunk ellenére repül a szíve felé, mint szándékkal. Ez a vállalkozás, több szempontból is, ilyen körül-dobálásféle.

Mintha egyetlen verset írna Zákány Antal. Az első, folyamatos olvasás nyomán ez tűnik föl. Játszva az igekötővel: föltűnően hangzik könyvből egyetlen költői monológ s közben nehezebb versmagok sötétlenek. Az aprólékosabb lapozgatás is ezt a meggyőződést erősíti. Igen, egyetlen vers, káromló-imádó, elragadtatott, dühös beszédét olvassuk, egyetlen vers lüktetett ki ujjai alól. Megszakítják ugyan napok, hetek, talán hónapok is ezt az egy beszédet, egy verset, ugyanazon áradás ömlik elénk, mondhatnám — csaknem mindig — gátalanul. Rögtön bele is kapaszkodok ebbe a hasonlatba. Mert különös áradás ez. Bár egy testből való, nem egyetlen forrásrésen szakad föl, hanem sok apró »buzgár« hozza a nagy sodrás örvényeinek, lustulásának, de zavarosságának üzeneteit is. Gátról szoltam s gáttalanságról. Nem véletlenül. Ugyanis kevés alkalommal mondhatnám, hogy a gát átszakadt, hogy elemi erő löki ki a verseket. Akkor pontosabb a fogalmazás, ha azt mondom, a gát ereszti át, szivárogtatja — általában — kisebb-nagyobb réseken a sorokat, indulatokat. Így mintha elaprózódna a költői erő s a »buzgár« olykori tisztasága is mesterkélit, mert szűrt! (Hogy érthetőbben mondjam, elveim ellenére idegen szót használok: steril.) Nem az élet versei ezek, hanem az élet, a lélek párlatának, elvonatkoztatott ömlenyei. A legtöbbször a fájdalom, a kín is felhígul, túl sok szó — főként kötőszó, névelő: a, az, egy, és stb. — veszi vállára, ami nehéz lenne. Így szemünk láttára nem remeg a szűkszavúság lába, néha szinte könnyedén sodorják, viszik, a költői terheket »jól« elosztva, a szavak. A sebhelyek is előre megnyitott rések, csak néhányszor szakad ki élő hús, vér is a gondolatokkal.

De kezdem a »kések« röpítését. Széttördeltségre hajlamos már a kötet első, *Írjál meg engem* című verse. Rögtön megkérdeztem magamtól: leírható-e napjainkban, magyar költő által ez: »Írjál meg engem / a szivedben / lángoló, bús vérvirág / tövisével.« S lejjebb Tóth Árpád »szól bele« a versbe: »síró avarnak«. Íme: »Gázolt a sarkam síró avarban,« — *A vén ligetben* című vers végén. Ez a távolsági »versáthallás« nem lenne lényeges akkor, ha Tóth Árpád jelzői nem bukkannának fel többször is. Kétségtelenül, más a versek töltete, nem közvetlen hatásról lehet szó, inkább valamiféle rokonságról. Meg kell azonban kockáztatnom, hogy a bú, bánat, szív stb. szavak vajon hitelesek-e régies, szentimentális, romantikus közegben? Mire gondolok? Bár a gépkocsiban ma is, régen is robbanómotor adja a vonóerőt, mégis az általános érvényűt a külső forma korhitele erősíti! Bár a forma »csak« mint az emberarc, halott a lélek nélkül, mégis e kettő számunkra az ember. Nem is a szabályos versformákat kérem számon Zákány Antaltól, hanem az érettség tisztaszavúságát. Ugyanis ebben az esetben kevesebb jelzővel — tehát a lehető legpontosabbal! — kell kifejeznie a költőnek mondandóját. De számon kérhetném a csendeket is, a szüneteket, amelyeket névelőkkel és kötőszavakkal tölt be. (Azt hiszem aránytalanul nagy szám jönne ki, ha megszámolnánk, hányszor használja például az »egy« számnevet, határozatlan névelőt!?) De ne dobálózzak általában.

Számomra egyik legjobb vers — s egyúttal verslehetőség — *Az óra* című.

*»Az óra jár,
de nem fecseg.
Mindenről tud egy keveset.«*

E három sorban erő feszülne, ha nem kerülne bele az »egy«. Általa jelentéktelenné válik a jelkép is. Hiszen mennyire más, ha azt írom: »Keveset pihe- nek«, vagy »Piheken egy keveset«. De ezáltal a két szó közötti távolság »minden« — »kevés« jelentéktelen lesz, úgyszólván összemosza a lehető szakadékat. És ez már nem formaügy! Hanem hanyag felületesség. Ugyan:

így: »és vittek bizományba /egy világépítő bizalmat...« Egyébként is, anyni »világépítő bizalom« volt?! Vagyis tompább lesz a végsőikig, a törvényszerűvé tehető élezés. Lazul, puhul a vers is.

Már sokszor töprengtem azon, hogy miért hat rám annyira Petőfi néhány verse? Különösen *Az Alföld* címűnél időztem emiatt. Ne tűnjön mellékösvénynek, ha erről szólok röviden, Zákány Antal verseiről írva. Kettős felismerés győzött meg. Az egyik: kevés e versben a névelő. Vannak olyan szakaszok, amelyekben egy sincs! De, s ez a két dolog szorosan kapcsolódik, többszörös birtokviszonyi áttétel! Ezáltal töltelékszavak váltak fölöslegessé: »Méneseleknek nyargaló futása«, már magával ragad a sor. Mennyire más lenne, ha ezt írja: A ménesek... Így egyszerű kijelentő mondat kezdődik, nem szólva a kép jelentéktelenedéséről, ha »egy ménes«-ről ír! S folytathatnám a példákat, a szándékosan választott Petőfitől. Azért mondom ezt, mert József Attilánál mindez már »természetes« és tudatos felismerés. De hivatkozhatnék régi népdalainkra, amelyekben bizony kevés a határozott névelő is! Tehát nem személyeskedő, egyéni vélemény nyomán való kérdezősködés mindez, hanem egyúttal nyelvünk törvényére is hivatkozom.

Mint meggyőződéssel említettem, az egyetlen versben sötétebb mélységből föl-fölszillannak, szemünkbe vágnak keményebb versmagok. Ilyen például az *Öreg madár* című vers eleje:

*Öreg madár . . .
Komor,
már nem dalol.
A hangja
mint összekoccanó
két kavics,
úgy csörög,
Itt van a fészke valahol —
az ég és föld között . . .*

Meggyőződésem, hogy ez A VERS! A többi e mag kibontása, részletezése, elnyújtása. A kezdeti erő el is ernyed! Holott így, akár ars poetica is lehetne. (Még tünődnek egy-két »a«, »az« vagy például a »mint« elhagyásán. Ezáltal lenne igazán »csörögő« és »komor« a költői tartás is!?) Hasonló a vélekedésem *Az út* című versről. (S mindezt bocsássá meg nekem a költő, az olvasó, de ha minden egyes példánál nincs is teljesen igazam, meggyőződésem, hogy a kevesebbtől több, erősebb lett volna ez a verseskönyv!)

*Az út, uram, mindenkié . . .
Az út, amely a tiszta
Napba vezet*

Ezt sem írnám sokkal tovább, hiszen benne van: hogy halálos tisztulásba, nincs vége-hossza... »és mit sem / hederít rája, / hogy van-e szíve annak, / embersége, lelke, / aki rálép, hogy / van-e keze, lába?«

Nem akarom szaporítani a példákat, amelyek mind-mind a túlírást, túlcSORdulást mutatják. Emiatt a gondolat még elvontabb lesz, ugyanakkor egy-egy emberre nem annyira igaz. Nem a töményből kibontható képlet, amelyet nekünk, olvasóknak külön-külön kellene levezetni, átérezni, beleborzongva az egyetemes igazság erejébe, de minden többlétsorral jobban szétzilálódó prózává satnyul.

A *Nyár* című versben is megvan a mag: »... Én úgy / tudtam, hogy az út / az a keskeny meder, / amelyben a tanyára / befolyik a fény...« A sokszori három pontot is elhagynám. De ez a mag is szép, kitűnő! Ha a költő nem mondaná el, akkor is a gyerekkori tájra gondolnék! Olyan szép sorok ezek is, hogy elég egyszer elolvasni őket, s máris megjegyzi az ember. Például *A szobában* című vers már csaknem végleges. S nem azért, mert rövid, hanem amit mond, a gondolatot tömören fejezi ki!

Az út? Nem akarom kijelölni, kijelölte magának Zákány Antal. Íme:

*Ha éhes vagy, ne hajtsd a fejed
kőkemény aggodalomra —*

A kisördögöm szerint, ebben a két sorban is gyöngítő az »a«. Lassanként befejezve e »késdobálást«, a »sebek« nem rajzolják körül az embert, de talán a költőt valamennyire. Kár, hogy a kötetben nem találunk keltezéseket a ver-

sek születésével kapcsolatban. Így csakis a könyv megtéveszthető dimenzióira hagyatkozhat az olvasó. De mintha így is, a könyv vége felé lenne néhány erősebb gátszakadás. Mielőtt szólnék arról is, ami leginkább tetszett, úgy vélem, el kell mondanom valami felismeréfelét. Ez pedig a nyelv általános életével függ össze.

Gyűlt bennem öntudatlanul is a megfigyelések halmaza. A nyelv élő rendszer, minden pillanatban a két jelentéstartalom ellentmondásait megtartva fejlődik, változik. Fejlődésének üteme, iránya azonban más az anyaországban, mint a nagyobb idegen nyelvű közegekben. Nem mondanám, hogy pincevirág-szerű az anyaországon kívül, de eltérő. Bizonyos nyelvszerkezeti, fogalmazási, szórendi stb. idegenségek óhatatlanul átszüremlenek az adott ország nyelvéből. Különösen akkor érezhető ez az írásokban, ha a magyar anyanyelvű költő nemcsak alkalmilag, hanem a köznapokban is szüntelenül élő érintkezést tart fent más nyelvvél. Így van ez bizonyos fokig a csehszlovákiai, romániai magyar nemzetiségek költőinél is, de a legszembetűnőbb akkor, ha például, már évtizedek óta Kanadában élő magyar költők verseit olvassuk. Régies szavakat használnak, s vértelenebb a költészetük. Ez a sajátos jelenség persze annál jobban csökken, minél közelebbi időben, térben s hagyományban stb. a magyar nemzetiség irodalma. Nem is annyira a próza, mint inkább a költészet jelzi ezt a halványodást, szinképpeltolódást. Így aztán az se csoda — minthogy ez nemcsak hátrány lehet! —, ha árnyalataiban nem azonosan értjük az azonos anyanyelvet.

Kurta lehet az összefoglalás is. Zákány Antal versei úgy hatottak rám, mint annak a szobrásznak a művei, aki bár kivéste a hegyből, a sziklából a benne rejtő szobrot, de aztán a műre ráhányta, rádobálta a törmelékeket. Ezt a tiszta beszédet jól értem:

*Kenyérért aki elmegy
idegenbe oda,
hol halkabb
a káromkodás*

.....
*hol nem néz szemébe soha
meghitt, ismerős parázs —
ne vigyen hazai földet...*

KISS DÉNES

EGY ÉLET ÁRAD

LATÁK ISTVÁN: *Vaskoszorú.*

Életjel Könyvek 4. Szabadka, 1974.

Mint maradandó »élő« tanú a feledéssel dacolva időálló az a könyv, amely őszinte szóval alkotójának teljes lelki-alkatát és korát hitelesen állítja az olvasó elé. És akkor a leghitelesebben, ha nem a valóságtól elszakadva valami elérhetetlen magasságban, lebegő állapotban az ég és föld között kering, hanem mindig itt, közöttünk jár, él, hallgatja a föld dübörgését, az ember halkuló, vagy erősödő érveréseit. S ez

a legmélyebb néprétegek között lehet legtisztábban hallani. Még ha a hallgatás mögé húzódva legelfojtottabb is az a hang. Az író, a költő, aki ezt a hangot meghallja, olyan üzeneteket ad tovább, amelyekre — ha megkésve is — még a kifinomult ízlésű szépielkek is fölfigyelnek. Ezért mindjárt ki is mondom: nem műves költő alkotáiról szólok, nem remekbe szabott verssorokról, nagy műgonddal megmunkált